

Особливості управління банківськими ризиками

Водяницька О.В., Соколова Н.В.

студентки фінансового факультету
Університету митної справи та фінансів

Серьогін С.С.

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри фінансів суб'єктів господарювання та страхування
Університету митної справи та фінансів

У статті розглянута економічна сутність банківських ризиків, наведена їх класифікація, та визначені складові системи управління ризиками в банківській сфері. Розглянуто як банківські ризики перетинаються між собою. Методи управління банківськими ризиками.

Ключові слова: ризик, банківський ризик, система управління банківськими ризиками, категорії ризику.

Водяницкая Е.В., Соколова Н.В., Серьогин С.С. ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ БАНКОВСКИМИ РИСКАМИ

В статье рассмотрена экономическая сущность банковских рисков, приведенная их классификация и определены составляющие системы управления рисками в банковской сфере. Рассмотрены как банковские риски пересекаются между собой. Методы управления банковскими рисками.

Ключевые слова: риск, банковский риск, система управления банковскими рисками, категории риска.

Vodyanitskaya E.V., Sokolova N.V., Seryogin S.S. PECULIARITIES OF MANAGING BANK RISK

The article examines the economic nature of banking risks, their classification and determines the components of the risk management system in the banking sector. Considered how bank risks intersect each other. Methods of managing banking risks.

Keywords: risk, banking risk, banking risk management system, risk categories.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Банки є основними учасниками фінансового ринку, від їх функціонування залежить економічний розвиток України. В сучасних умовах посилення нестабільності національних та світових фінансових ринків винятково важливого значення набуває проблема забезпечення фінансової стійкості банківської системи України.

Кризові явища у фінансовій системі, які мали місце протягом останнього року, показали, що функції управління ризиками в банках не було приділено достатньої уваги, що й поставило під загрозу ефективність функціонування всієї банківської сфери. Управління банківськими ризиками – це процес, за допомогою якого банк виявляє (ідентифікує) ризики, проводить оцінку їх величини, здійснює їх моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями ризиків. Саме такі завдання має вирішувати банківська система України в сучасних умовах стратегічного орієнтування країни на приєднання до європейських структур. Однак аналіз ситуації, що склалася у банківській сфері, свідчить, що іноді банки зазнають фінансового

краху в зв'язку з надзвичайно ризиковою політикою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальну характеристику та класифікацію банківських ризиків подано у працях Березуцький В. В., Бобиль В. В., Демчук Н. І., Коваленко В. В., Карась О. О.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте окреслена проблема потребує подальших досліджень у зв'язку зі зростанням ризиковості банківської діяльності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті є визначенні особливостей управління банківськими ризиками в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Банки відіграють вирішальну роль у системі фінансового посередництва і через те повинні не тільки діагностувати потенційні загрози, а й мати відповідний механізм нейтралізації їх негативного впливу. Розвиток сучасного фінансового сектору привносить у діяльність банків нові аспекти й проблеми стабільного функціонування, розв'язання яких багато в чому залежить від рівня системи управління ризиками.

Поняття «ризик» згідно з Постановою правління НБУ від 02.08.2004 № 361 розрізняють у двох напрямках: ризик (з точки зору банку) – це потенційна можливість недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх або внутрішніх факторів; ризик (з точки зору Національного банку) – це ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та/або надходження банку [4].

Головним завданням у напрямі налагодження ефективної діяльності функції контролю й управління ризиками є забезпечення виконання поточних цілей і бізнес-планів банку з метою досягнення стратегічних цілей, запровадження відповідної політики, застосування методів, засобів керування й контролю за ризиками, які генеруються зовнішнім середовищем, структурою активів і пасивів та бізнес-процесами банку.

Найбільш важливими елементами, покладеними в основу класифікації банківських ризиків є: тип (вид) комерційного банку; сфера виникнення і впливу банківського ризику; склад клієнтів банку; метод розрахунку ризику; ступінь банківського ризику; розподіл ризику в часі; характер обліку ризику; можливість управління банківськими ризиками.

Національний банк України як центральний орган державного управління банківською системою здійснює регулювання і нагляд за діяльністю вітчизняних банків і визначає банківський ризик як імовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та (або) надходження банку [6]. Відповідно до Методичних вказівок з інспектування банків «Система оцінки ризиків», затверджених постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004 № 104, з метою здійснення банківського нагляду Національний банк України виділив дев'ять категорій ризику, а саме [6]:

1) кредитний ризик – наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання. Під час оцінки кредитного ризику доцільно розділяти індивідуальний та портфельний кредитний ризик;

2) ризик ліквідності – наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність банку вико-

нувати свої зобов'язання в належні строки, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат (виникає через нездатність управляти незапланованими відтоками коштів, змінами джерел фінансування та/або виконувати позабалансові зобов'язання);

3) ризик зміни процентної ставки – наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливі зміни процентної ставки;

4) ринковий ризик – наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливі коливання вартості цінних паперів, товарів і курсів іноземної валюти;

5) валютний ризик – наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют і цін на банківські метали;

6) операційно-технологічний ризик – потенційний ризик для існування банку, що виникає через недоліки корпоративного управління, системи внутрішнього контролю або неадекватність інформаційних технологій і процесів обробки інформації з точки зору керованості, універсальності, надійності, контрольованості й безперервності роботи;

7) ризик репутації – наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливе сприйняття іміджу фінансової установи клієнтами, контрагентами, акціонерами (учасниками) або органами нагляду;

8) юридичний ризик – наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через порушення або недотримання банком вимог законів, нормативно-правових актів, угод, прийнятої практики або етичних норм, а також через імовірність двозначного тлумачення;

9) стратегічний ризик – наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через помилкові управлінські рішення, неналежну реалізацію рішень і неадекватне реагування на зміни в бізнес-середовищі [4].

Слід відмітити, що усі перелічені види банківських ризиків перетинаються і впливають на виникнення інших ризиків (рис. 1).

При цьому слід враховувати і той факт, що усі ризики, з якими стикаються у банківському бізнесу, поділяються на ті, що можна кількісно оцінити та на ті, що не піддаються кількісній оцінці (ризик репутації, юридичний ризик, стратегічний ризик). До тих, що можна кількісно оцінити відносяться [5]:

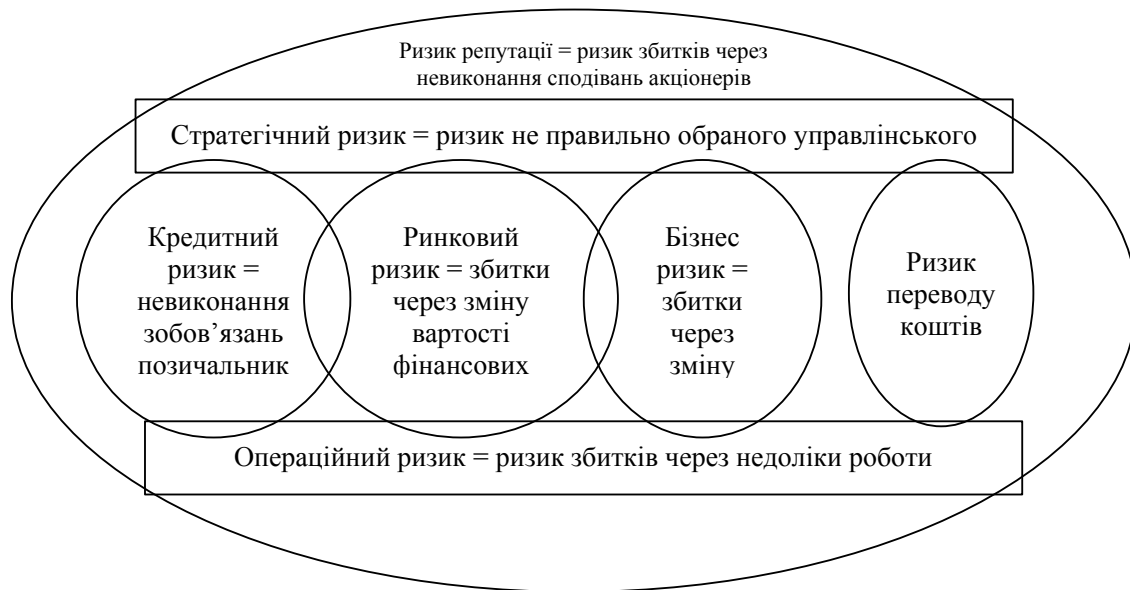

Рис. 1. Основні типи ризиків та їх часткове перетинання

Джерело: розробка авторів [5]

1. Кредитний ризик (індивідуальний ризик, портфельний ризик, ризик країни, трансфертний ризик).

2. Ризик ліквідності (ризик ліквідності ринку, ризик ліквідності фінансування).

3. Ризик зміни процентної ставки (ризик переоцінки, ризик кривої дохідності, базисний ризик, ризик вибору).

4. Ринковий ризик (з валютою та металами, з процентними інструментами, з пайовими цінними паперами, з товарними контрактами).

5. Валютний ризик (ризик трансакції, ризик трансляції, економічний ризик).

6. Операційно-технологічний ризик.

Управління ризиками передбачає процес підготовки та реалізації заходів, мета яких – зниження ступеня прийняття хибного рішення та зменшення можливих негативних наслідків небажаного розвитку подій у ході реалізації прийнятих рішень. В умовах функціонуючих банків управління ризиком базується на концепції прийнятного ризику, який передбачає можливість раціонального впливу на рівень ризику і доведення його до прийнятного значення.

Підсистема управління ризиком складається з об'єкту та суб'єкту управління. У якості об'єкту управління виступають банківські установи та його конкурентні позиції на ринку банківських послуг. Змінною, що управляють є розрахункова величина – рівень ризику. Управляючою частиною, або суб'єкт управління, у даній підсистемі – підрозділ ризик-менеджменту, який на підставі отрима-

ної інформації, використовуючи різні методи теорії ризику, розробляє заходи – керуючого впливу – для зниження рівня ризику або утримання його на певному рівні. Підсистема управління ризиком будується за ієрархічним принципом [2]. Тому, процес управління ризиком відбувається на двох рівнях: виконавчому та координуючому.

Контроль рівня ризику функціонування банку – використовується для виявлення тенденцій небажаного розвитку подій з метою наступної нейтралізації негативних наслідків, до яких може призвести ризик у результаті вже прийнятих рішень або неконтрольованих змін у зовнішньому середовищі функціонування банку [1].

Управління рівнем ризику при підготовці рішень реалізує процедури аналізу ризику при підготовці стратегічних, тактичних та оперативних рішень та дозволяє оцінити рівень ризику, який може бути врахований при прийнятті рішення або вказати фактори ризику, дія яких буде найбільш ймовірною та суттєвою (рис. 2).

На координаційному рівні виконуються командно-контрольні процедури узгодженості роботи усіх ланцюгів підсистеми управління ризиком у відповідності з прийнятими цільовими установками банку.

Сучасна банківська система взаємодіє з великою кількістю суб'єктів: акціонерами, клієнтами, партнерами, органами влади, учасниками фінансового ринку, конкурентами – і в

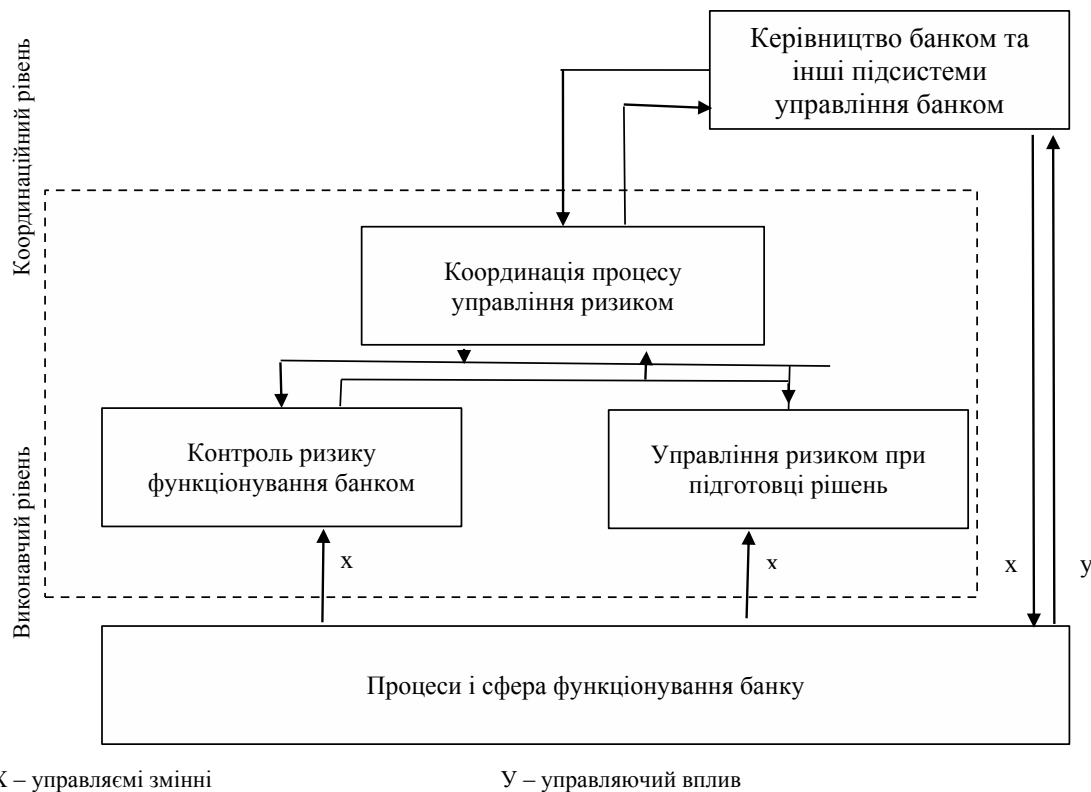

Рис. 2. Функціональна структура управління ризиком у банку

Джерело: розробка авторів [5]

цьому полягає багатогранність. Уся ця багатогранність ускладнюється тим, що всі суб'єкти пов'язані між собою великою кількістю взаємовідносин (економічних, інформаційних, політичних, адміністративних), тобто постійно впливають один на одного, а це свідчить про інтегрованість зовнішнього середовища. Відповідно, зміна взаємодії банків системи з будь-яким із цих суб'єктів призводить до зміни відносин з іншими.

Методи управління банківськими ризиками доцільно розглядати через етапи управління [5].

Виявлення ризику та причин його виникнення. Основним методом виявлення ризику виступає комплексний аналіз банківських операцій, яким притаманний ризик та аналіз зовнішніх факторів, що впливають на їх утворення та зміну ризику. В межах такого аналізу отримують уявлення про фінансову стійкість банків системи, існуючих тенденцій її зміни, у тому числі при можливому негативному впливі зовнішнього середовища. Для досягнення мети повного і своєчасного виявлення ризиків банків, економічний аналіз повинен базуватися на комплексному підході, який включає аналіз і прогнозування поведінки зовнішнього і внутрішнього середовища.

Оцінка ризику і можливих збитків. В залежності від типу банківських операцій здійснюється кількісна оцінка можливих збитків, а також визначається вірогідність настання небажаної події, яка призводить до збитків. На цьому етапі можливо використовувати методики: розрахунок чутливості вартості портфеля до ринкових ризиків – альфа, бета аналіз, аналіз дюрації; розрахунок ризикової вартості портфеля – облік кореляцій між фінансовими інструментами, які складають портфель; розрахунок кредитного ризику – кореляція між станом різних позичальників: ризик ліквідності та фондування – розрахунок геп-ліквідності; ризик ліквідності активів – визначення співвідношення розміру позиції банку до розміру усього ринку; операційний ризик – організація системи моніторингу операцій, що пов'язані з відмиванням (легалізацією) брудних грошей.

Прийняття рішень про облік або відмова від ризику. Оцінюється уся сукупність ризиків, які прийняті банками, а також можливість управління прийнятими ризиками.

Здійснення регулюючого впливу на ризик. Основними методами управління ризиками слугують: діагностика і моніторинг, встанов-

лення нормативів і лімітів, диверсифікація, формування резервів на покриття збитків, хеджування.

Організація процесу контролю. На даному етапі здійснюється наступний контроль за обсягом прийнятого фінансового ризику, рівнем збитків, дотриманням встановлених нормативів та лімітів, оцінюється ефективність управління окремими видами ризиків. Процес контролю є основним механізмом захисту від потенційних помилок та збитків.

Висновки з цього дослідження. Система управління ризиками на наш погляд, повинна бути зорієнтована на вирішення наступних завдань:

- забезпечення оптимального співвідношення між дохідністю банківських операцій та їх ризикованістю;

- підтримка ліквідності банківських надходжень на достатньому рівні за умови оптимізації обсягу прибутку;

- забезпечення встановлених норм достатності капіталу.

Слід зазначити, що на сьогоднішній день, найбільшу загрозу для банківських установ становлять такі види ризику, які прямо не пов'язані з проведенням банківських операцій. До них слід віднести ризики пов'язані з репутацією банківських установ, з конкуренцією в банківській сфері та операційні. Таким чином, при вирішенні проблем управління фінансовими ризиками, доцільно взяти за основу розробку методики управління окремими видами ризику з метою виявлення, локалізації, вимірювання та контролю над ризиками та мінімізації їх впливу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Березуцький В.В., Адаменко М.І. Небезпечні виробничі ризики та надійність: навч. посібник. Харків: ФОП Панов А.М., 2016. 385 с.
2. Бобиль В.В. Фінансові ризики банків: теорія та практика управління в умовах кризи: монографія / В.В. Бобиль. Дніпропетровськ, 2016. 298 с.
3. Демчук Н.І., Абахтімова А.А. Управління банківськими ризиками. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Вип. 24. Ч.1. С. 117-119.
4. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України: Правління Національного банку України від 02.08.2004 № 361 / Національний банк. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04> (дата звернення: 15.05.2018).
5. Коваленко В.В. Система ризик-менеджменту в банках: теоретичні та методологічні аспекти: монографія / за ред. В.В. Коваленко. Одеса: ОНЕУ, 2017. 304 с.
6. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків»: методичні вказівки, схвалені постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004 № 104. URL: <https://bank.gov.ua>.

REFERENCES:

1. Berezutskyi V.V., Adamenko M.I. (2016) Nebezpechni vyrobnychi ryzyky ta nadiinist: navch. Posibnyk [Hazardous risks and reliability: Tutorial]. Kharkiv: FOP Panov A.M. (in Ukrainian).
2. Bobyl V.V. (2016) Finansovi ryzyky bankiv: teoriia ta praktyka upravlinnia v umovakh kryzy: monohrafiia [Financial risks of banks: the theory and practice of management in a crisis: monograph]. Dnipropetrovsk: eaDNURT (in Ukrainian).
3. Demchuk N.I., Abakhtimova A.A. (2017) Upravlinnia bankivskymy ryzykamy [Bank risk management]. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu, vol. 24, no. 1, pp. 117–119.
4. Pro skhvalennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo orhanizatsii ta funktsionuvannia system ryzyk-menedzhmentu v bankakh Ukrainy: Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 02.08.2004. № 361 [On Approval of Methodological Recommendations on the Organization and Functioning of Risk Management Systems in Banks of Ukraine: Board of the National Bank of Ukraine dated 02.08.2004 no. 361], Ukrainian, 2004.
5. Kovalenko V.V. (ed.) (2017) Systema ryzyk-menedzhmentu v bankakh: teoretichni ta metodolohichni aspekty: monohrafiia [The system of risk management in banks: theoretical and methodological aspects: Monograph], Odessa: ONEU.
6. Metodychni vkazivky z inspektuvannia bankiv "Systema otsinky ryzykiv": metodychni vkazivky, skhvaleni postanovoiu Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 15.03.2004 № 104. [Methodological instructions for the inspection of banks "Risk Assessment System": methodological guidelines approved by the Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated March 15, 2004 no. 104.], Ukrainian, 2004.